

Стаття надійшла до редакції 15.10.2014

С.Кондратьєва, студ.
КНУ імени Тараса Шевченка, Київ

130-Й СОНЕТ ШЕКСПИРА В УКРАЇНСКИХ ПЕРЕВОДАХ

В статтє исследуются переводы 130-го сонета Шекспира на украинский язык. К рассмотрению взяты переводы И. Франко, И. Костецкого, Д. Паламарчука, А. Тарнавского, В. Марача и О. Тильной.

Ключевые слова: *Вильям Шекспир, 130-й сонет, перевод.*

S. Kondrateva, stud.
KNU of Taras Shevchenko, Kyiv

130th SONNET OF SHAKESPEARE IN UKRAINIAN TRANSLATION

The article investigates the translation of the 130th sonnet of Shakespeare in Ukrainian language. To review we have taken translations of I. Franko, J. Kostetskii, D. Palamarchuk, A. Tarnavsky V. Marach and O. Tilnoyi.

Keywords: *William Shakespeare, sonnet 130, translation.*

УДК 81'255.4 = 134.2 = 161.2

Н. Гомон, к. філол.н., доц.
Національний університет ДПС України, Ірпінь

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ПЕРСОНІФІКАЦІЇ ТА ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ В ПЕРЕКЛАДІ

У статті визначено сутність семантичної структури персоніфікації та обґрунтовано важливість її адекватного відтворення в перекладі. Розглянуто основні види трансформацій, що застосовуються при відтворенні лексико-семантичних компонентів такої структури в перекладі з іспанської мови на українську. Проаналізовано наслідки змін у семантичній структурі персоніфікації з точки зору відтворення образності та експресивності.

Ключові слова: *лексико-семантичний компонент, переклад, перекладацькі трансформації, персоніфікація, семантична структура.*

Практично всі відомі нам визначення персоніфікації, подані у словниках лінгвістичних та літературознавчих термінів, спираються на семантичну ознаку. Наприклад, у словнику лінгвістичних термінів О.С. Ахманової персоніфікація (уособлення, прозопопея, персоналізація) визначається як троп, який полягає у тому, що неживим предметам приписуються властивості і ознаки живих, такі як дар мовлення, спроможність вступати у відносини,

© Н. Гомон, 2014

притаманні людській спільноті тощо [1: 286]. У іншому словнику знаходимо таке визначення: “вид метафори, троп, що полягає в перенесенні ознак і властивостей людини на предмети, явища природи, абстрактні поняття, на тварин. Іноді під уособленням розуміють не тільки «олюдження», а й узагалі «оживлення» реалій неживого світу” [2: 750]. Співзвучними до наведених вище є інші розглянуті нами дефініції [3; 4; 5; 6; 7]. Аналіз цих тлумачень показує, що загальноприйнятими є два підходи до визначення суті персоніфікації: вузький, за яким метафоричний перенос здійснюється лише за принципом антропоморфізму, та широкий, за яким метафоричний перенос здійснюється в межах від “живого” до “неживого”, тобто за принципами антропо- та зооморфізму. Таким чином, виявляється подвійна семантична основа персоніфікації, адже в межах цього тропу можливими стають два типи метафоричного переносу: від “неживого” до “живого” та від “живого” до “живого”. До того ж розбіжності у тлумаченнях виявляються у визначенні кола денотатів, що здатні перебирати на себе уособлювальні ознаки. У цьому контексті, на нашу думку, справедливим є твердження С.К. Константиноївої, яка зазначає, що коло уособлюваних у художньому тексті предметів є надзвичайно широким, і можна з упевненістю стверджувати, що уособлення розповсюджується майже на всі явища, поняття оточуючого світу, на психічні, соціальні, інтелектуальні стани, на ірреальні, вигадані об’єкти [8: 83]. З точки зору перекладу семантична структура персоніфікації набуває важливого значення, оскільки саме нею визначається образ та ступінь експресивності тропу. Зміни у семантичній структурі при перекладі можуть призвести до певних зсувів, а, відтак, до можливої неадекватності. Крім того, для перекладознавства важливим є найширше розуміння персоніфікації, що базується на обох типах метафоричного переносу, оскільки проблеми перекладу не обмежуються лише певним колом денотатів чи персоніфікаторів.

Мета цієї статті полягає у виявленні та систематизації основних перетворень, яких у перекладі можуть зазнавати лексико-семантичні компоненти семантичної структури персоніфікації, а також наслідків таких змін. **Матеріалом** для дослідження слугували художні та публіцистичні твори іспанською мовою та їх переклади українською.

Загалом, мінімальна семантична структура персоніфікації складається із **персоніфікованого денотата** (предмета уособлення) та власне **персоніфікатора** – лексеми, яка несе в собі уособлювальні ознаки і завдяки якій це уособлення відбувається. У першу чергу, слід зауважити, що семантична структура персоніфікації у перекладі може відтворюватися без змін, наприклад: *El enemigo con quien el romanticismo tuvo que pelear fue precisamente una minoría selecta que se había quedado anquilosada en las formas arcaicas del «antiguo régimen» poético* [9] – *Ворогом, з яким мусив боротися романтизм, була лише добірна меншина, міцно прив’язана до застиглих архаїчних форм «давнього стилю» у поезії* [10]. У перекладі наведеного вище речення зберігається як денотат (*романтизм*), виражений іменником *romanticismo* в оригіналі, так і персоніфікатор (*мусив боротися*), втілений у дієслівній конструкції *tuvo que pelear*.

Однак, дослідження показало, що існують випадки, коли відбуваються зміни у семантичній структурі персоніфікації при її відтворенні в перекладі, які можуть пояснюватися як об’єктивними, так і суб’єктивними факторами. У ході аналізу було виявлено, що ці зміни передусім стосуються персоніфікатора. При цьому масштаби таких змін можуть бути різними.

По-перше, лексема, що несе уособлювальні ознаки, може зазнавати лексичної заміни в межах однієї тематичної групи, наприклад:

*Dice la esperanza: un día
la verás, si bien esperas.*

*Dice la desesperanza:
sólo tu amargura es ella [11: 30]*

*Надія світла казала:
побачитесь, коли чекаєш.*

*А безнадія промовляла:
Вона лиш біль тобі несе [11: 31].*

Дієслово-персоніфікатор *decir* (‘говорити, казати’) в перекладі українською мовою зазнає синонімічної заміни на дієслово *промовляти*, що належить разом із дієсловом *казати* до однієї тематичної групи дієслів говоріння. Таким чином, уособлювальні ознаки в перекладі залишаються по суті незмінними: персоніфікованому денотату, вираженому абстрактним іменником *безнадія*, приписується така властивість людини, як можливість розмовляти, яка в оригіналі та перекладі отримує синонімічне лексичне вираження. При таких замінах образ, створений персоніфікацією, зберігається.

Інша лексична заміна відбувається у перекладі такого речення: *La puerta, nueva y pintada de azul, parecía madre de todas las ventanillas, que asomaban por los huecos de las paredes sus cuadradas caras del mismo color [12]* – *Нові двері, помальовані синім, здавалися ватажком усіх тих вікон, що показували в прорізах стін свої квадратні обличчя того самого кольору [13: 37]*. Іменник оригіналу *madre*, що несе уособлювальні ознаки, в перекладі зазнає функціональної заміни на іменник *ватажок*, який несе схожі уособлювальні ознаки. Іменник *ватажок* не можна вважати синонімом слова *мати*, але у контексті йдеться про відбудову хатини, після якої особливо виділялися двері та вікна. Оскільки у реченні автор за допомогою цієї персоніфікації підкреслює ‘панівне’ положення дверей по відношенню до вікон, така заміна є адекватною до контексту. Образ дверей, поряд з іншими, знаходиться у ланцюжку мікрообразів, які допомагають створити цілісний персоніфікований образ всієї хатини, що є наскрізним для твору.

Лексеми-персоніфікатори можуть зазнавати контекстуальних замін, наприклад: *Los arenales lamen la fachada del tambo y allí acaban [14]* – *Сункі нісکی підповзають до самого фасаду заїзду й тут зупиняються [15: 145]*. У першоджерелі та перекладі, незважаючи на різницю у лексичному вираженні (*lamer* – *підповзати*) антропоморфні ознаки є схожими, тобто такими, що дозволяють зберегти образ, створений персоніфікацією.

Подібні до попередньої заміни персоніфікатора при необережному застосуванні можуть змінювати сам образ: *En su jaula, como un grillo, una tableta de desinfectante preside la escena [16]* – *У своїй клітці нагорі опімає, мов цвіркун, дезинфекційна таблетка [17: 178]*. Дієслово-персоніфікатор *presidir* (букв. ‘головувати, очолювати’) в перекладі контекстуально замінюється на *опімати*, таким чином, уособлювальні ознаки змінюються, що тягне за собою виникнення іншого образу.

Такі контекстуальні заміни також можуть впливати на силу та експресивність образу, створеного персоніфікацією, наприклад: *La cafetera niquelada borbotea pariendo sin cesar tazas de café exprés [16]* – *Нікельована кавоварка булькотить і видає каву – чашку за чашкою [17: 20]*. Через заміну в перекладі лексеми-антропоморфізатора *parir* (букв. ‘народжувати’) на *видавати*, що є більш стилістично нейтральним, відчувається деяке послаблення створеного автором образу, який в оригіналі допомагає підкреслити атмосферу кав’ярні.

При відтворенні персоніфікації в перекладі можливою є поява додаткових антропоморфізаторів, які виникають за рахунок лексичних додавань, наприклад:

*Una noche de verano –
estaba abierto el balcón
y la puerta de mi casa –
la muerte en mi casa entró* [11: 32]

*Одної ночі літньої –
відкритим був балкон
і двері скрізь у домі –
крадучись смерть ввійшла* [11: 33].

У перекладі цієї поетичної строфи з'являється додатковий персоніфікатор, який відсутній в оригіналі: *крадучись*. Це додавання підсилює образ і робить його більш насиченим.

Крім того, можна відзначити випадки, коли в перекладі з'являється персоніфікація, яка взагалі відсутня в оригіналі: *Mi corazón palpitaba aceleradamente como si presintiese que pronto iba a reclinarse sobre él la cabeza de María; y mis oídos ansiaban recoger en el viento una voz perdida de ella* [18] – *Серце моє калатало, мовби передчуваючи, що незабаром до нього пригорнеться Маріїна голівка, в завиванні вітру мені причувалося відлуння її голосу* [19: 232]. У перекладі персоніфікованим стає іменник *víter* завдяки додаванню антропоморфізатора *завивання*, відповідник якого відсутній в оригіналі. Таким чином, у перекладі виникає уособлення, що створює образ, якого немає у першоджерелі.

Поряд із додаванням, персоніфікація через зміни у семантичній структурі може зазнавати вилучення у перекладі: (...) *y sólo se percibía de vez en cuando el crujido de los ramajes enlazados, el aleteo de alguna ave asustada o suspiros del viento* [18] – (...) *час від часу чути було, як рипне гілка, спурхне наполохана пташка або прошепестить вітер* [19: 112]. Внаслідок заміни у перекладі персоніфікатора *suspiro* лексемою *прошепестити*, що в українській мові у сполученні з іменником *вітер* не створює уособлення, зникає сама персоніфікація і, відповідно, втрачається образ, закладений в оригіналі.

Оцінка таких додавань, так само як і вилучень персоніфікації, має відбуватися лише на основі контексту, ширшого за речення, оскільки поява персоніфікації може бути компенсаційним механізмом певних втрат, що відбувалися до цього.

Зміни семантичної структури персоніфікації можуть відбуватися також шляхом заміни самого уособлюваного денотата. Серед проаналізованого емпіричного матеріалу такі заміни не є масовими і вони, як правило, не носять радикального характеру, наприклад: *Los chorros de agua triste que caían sobre el ataúd iban ensopando la bandera que le habían puesto encima* [20] – *Тужливі потоки води спадали на вже й так промокле наскрізь знамено, що лежало поверх труни* [21: 91]. У перекладі персоніфікатор оригіналу відтворюється без змін: *тужливі*, проте він відноситься до іншого денотата *потоки*, на противагу денотату *agua*, що уособлюється в оригіналі. Таким чином, у перекладі уособлювальні ознаки переносяться на інший денотат, виражений іменником *потоки*, що входить до складу словосполучення, в якому в оригіналі відбувається персоніфікація. У цілому таке перетворення дозволяє зберегти мікробраз.

Ще однією трансформацією, пов'язаною із персоніфікованим денотатом, може бути така: *Sus intestinos de hierro y de cobre defecaron un azúcar blanco, mas blanco que la arena del Paso* [22] – *Зі своїх мідно-залізних нутрощів вона (фабрика) випльовувала білий цукор – біліший, ніж пісок на перевозі* [23: 382]. У першотворі персоніфікованим є іменник *intestinos*, натомість у перекладі уособлюється інший денотат – *фабрика*, що виводиться із попереднього контексту. В оригіналі персоніфікується частина, а в перекладі персоніфікація переноситься на фабрику як ціле, отже відбувається трансформація семантичного розвитку.

Персоніфікований денотат може зазнавати такої заміни: (...) *el tañido lejano del cuerno de algún pastor, repetido por los montes* [18] – (...) *далекий сніг пастухового ріжка, підхоплений гірською луною* [19: 12]. У перекладі відбувається експлікація поняття *montes*, у результаті якої з'являється іменник *луна*, що перебирає на себе уособлювальні ознаки, тобто відбувається семантичний розвиток за принципом ціле – частина. Слід зауважити, що таке перетворення не є довільним, а обумовлюється ситуацією.

У зв'язку з розглядом двох останніх речень, варто зазначити, що зміна персоніфікованого денотата, як правило, тягне за собою заміну персоніфікатора, а відтак, можливо стає повна зміна образу та його виразності. Так, у передостанньому реченні можна простежити пом'якшення образу, порівняно з оригіналом, через зміну обох лексико-семантичних компонентів семантичної структури персоніфікації. У останньому реченні, незважаючи на аналогічну заміну, сила мікрообразу є рівнозначною. З огляду на це, у подальшому варто встановити взаємообумовленість замін персоніфікатора та персоніфікованого денотата, а також межі таких замін, порушення яких призводить до суттєвих зсувів в образі.

Узагальнюючи, слід наголосити, що семантична структура персоніфікації може відтворюватися без змін її лексико-семантичних компонентів. У випадку змін при відтворенні семантичної структури персоніфікації замін передусім зазнає сам персоніфікатор. Такі трансформації можуть здійснюватися шляхом синонімічної, функціональної, контекстуальної заміни лексеми-персоніфікатора. При цьому в образі можуть відбуватися певні зсуви, зокрема, послаблення чи підсилення образу за рахунок заміни в перекладі персоніфікатора оригіналу відповідно на менш експресивний або більш експресивний чи за рахунок додавання персоніфікатора. Семантична заміна лексеми-антропоморфізатора може призводити до заміни самого мікрообразу на інший, до нейтралізації мікрообразу, коли він втрачає ознаки персоніфікації в перекладі або, навпаки, до підсилення виразності мікрообразу, коли неусоблений образ оригіналу набуває ознак персоніфікації у перекладі. Оцінка таких перетворень має відбуватися під кутом зору макрообразу або цілого тексту.

Семантичні зміни при відтворенні в перекладі денотата, що персоніфікується, є менш узуальними. Як правило, вони відбуваються або за рахунок того, що уособлювальні ознаки переносяться на інший денотат того ж речення, або за рахунок заміни денотата на той, який присутній у контексті, або який вводиться на основі позамовної ситуації. Як показав аналіз, заміна здійснюється шляхом семантичного розвитку за принципом частина – ціле і навпаки. Заміни денотата не є кардинальними, тому образ, створений персоніфікацією, за умови адекватного відтворення персоніфікатора, не зазнає суттєвих зсувів у перекладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / Ахманова О. С. – М. : Ком-Книга, 2007. – 570 с.
2. Українська мова : Енциклопедія. – К. : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2004. – 824 с.
3. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.

4. Єрмоленко С. Я. Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
5. Літературознавча енциклопедія: У 2 т. / [авт.-уклад. Ковалів Ю. І.]. – К. : Академія, 2007. – Т. 2 : М-Я – 624 с.
6. Cuddon J. A. The Penguin dictionary of literary terms and literary theory / Cuddon J. A. – Lnd. : Penguin books, 1992. – 1051 p.
7. Diccionario de términos literarios / A. M. Platas Tasende. – Madrid : Editorial Espasa, 2004. – 934 p.
8. Константинова С. К. Олицетворение в художественном тексте (Семантические и грамматические аспекты): дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Константинова Светлана Кимовна. – Белгород, 1996. – 223 с.
9. Ortega y Gasset J. La deshumanización del arte // Obras completas / J. Ortega y Gasset. – Madrid : Revista de Occidente, 1966. – Vol. 3. – P. 353–386.
10. Ortega-i-Gasset X. Дегуманізація мистецтва // Вибрані твори / X. Ортега-і-Гасет ; пер. з ісп. О. Товстенко. – К. : Основи, 1994. – С. 238–272.
11. Мачадо А. Вибрані поезії / Мачадо А.; пер. з ісп. О. Курченко. – К. : ВВП «Компас», 2000. – 64 с.
12. Blasco Ibáñez V. La barraca / Blasco Ibáñez V. – Режим доступу : <http://www.franklang.ru>.
13. Бласко Ібаньєс В. Хатина / Бласко Ібаньєс В. ; пер з ісп. В. Самійленко. – К. : Дніпро, 1967. – 142 с.
14. Vargas Llosa M. Un visitante / Vargas Llosa M. – Режим доступу : <http://www.franklang.ru>.
15. Варгас Льоса М. Гість / М. Варгас Льоса ; пер. з ісп. А. Перепада // Всесвіт. – 1976. – № 2. – С. 145–150.
16. Cela S. J. La colmena / Cela S. J. – Режим доступу : <http://www.franklang.ru>.
17. Села К. Х. Вулик / Села К. Х. ; пер. з ісп. П. Соколовський, А. Собоуцький. – К. : Дніпро, 1979. – 214 с.
18. Isaacs J. María / Isaacs J. – Режим доступу : <http://www.librodot.com>.
19. Ісаак Х. Марія: Роман / Ісаак Х. ; пер. з ісп. Г. Філіпчук. – К. : Дніпро, 1990. – 252 с.
20. García Márquez G. Cien años de soledad / García Márquez G. – Barcelona : Plaza&Janes Editores, 2000. – 495 p.
21. Гарсія Маркес Г. Сто років самотності / Г. Гарсія Маркес ; пер. з ісп. П. Соколовський // Всесвіт. – 2001. – № 9–10. – С. 68–133.
22. Roa Bastos A. El trueno entre las hojas / Roa Bastos A. – Режим доступу : <http://www.librodot.com>.
23. Роа Бастос А. Грім у листі // Латиноамериканська повість / А. Роа Бастос ; пер. з ісп. Ю. Покальчук. – К. : Дніпро, 1978. – С. 359–401.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2014

Н.В. Гомон, к.філол.н., доц.
Національний університет ГНС України, Ірпень

СЕМАНТИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА ПЕРСОНИФИКАЦИИ И ЕЕ ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ В ПЕРЕВОДЕ

В статье определяется сущность семантической структуры персонификации и обосновывается важность адекватности ее передачи в переводе. Рассмотрены основные виды трансформаций, применяемые при воспроизведении лексико-семантических компонентов такой структуры в переводе с испанского языка на украинский. Проанализированы последствия изменений семантической структуры персонификации с точки зрения образности и экспрессивности.

Ключевые слова: лексико-семантический компонент, перевод, переводческие трансформации, персонификация, семантическая структура.

N.V. Gomon, PhD, associate professor
National STS University of Ukraine, Irpin

SEMANTIC STRUCTURE OF PERSONIFICATION AND ITS RENDERING IN TRANSLATION

The article defines the essence of the semantic structure of personification and substantiates the importance of its adequate rendering in translation. The main types of transformations used while rendering lexical and semantic components of such structure in the translation from Spanish into Ukrainian are dealt. The effects of changes in the semantic structure of personification from the point of view of imagery and expressiveness are analyzed.

Key words: lexical and semantic component, personification, semantic structure, translation, translation transformations.

УДК 811.133.1'42'366:355

Л. Бондаренко, ад'юнкт

Військовий інститут КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ВІДТВОРЕННЯ КАТЕГОРІЇ ПЕРСОНАЛЬНОСТІ В ТЕКСТАХ ФРАНКОМОВНОГО ВІЙСЬКОВОГО ДИСКУРСУ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАДІ

В статті розглянуто питання категорії персональності, засоби передачі категорії персональності, специфіку відтворення категорії персональності з французької мови в українській.

Ключові слова: персональність, засоби передачі та відтворення персональності.

© Л. Бондаренко, 2014